

מחראת' אל יהוד אל הקיבוץ

מרקו סלומון

סיפור חיי

2021

תיעדה תמי גבע

סדר הפרקים

הקדמה: נעים לי לומר כפתיחה...
משפחתי מחארת' אל יהוד בדמשק
פיגוע בבית הכנסת והחלטה על עליה
שלושה אחים צעירים עולים לישראל
צמיחתי בקיבוץ
גיוס ושרות בצה"ל
ח.ח. – חברות וחתונה
עבודתי ותפקידי בקיבוץ
בארגון מגדלי דגים
סוגר מעגל

נעים לי לומר כפתיחה...

השנה אני חוגג שמונים לחיי, ושבעים שנה לחיי במעין-צבי.
מכיתה ג', מגיל 9, אני בקיבוץ. אתי אחותי חושבת שאני בן 82. מי שאחראי לרישום גילי בתעודות הרשמיות הוא אחי ניסים שאמר את גילי לפקידים ביום העלייה והוא אמר מה שאמר. אולי טעה. יכולתי לבדוק אבל אמרתי: "עזבו את זה, לא חשוב". יום אחד, כבר בבגרותנו, אחי אמר לי: "בוא נבדוק. אני יודע היכן גר המוהל של הקהילה שלנו. המוהל כותב תמיד בפנקס שלו את מי הוא מוהל. הוא גר בראשון לציון." המוהל הזקן מדמשק כבר נפטר אך בנו ממשיכו הביא את הפנקס. התחלנו לדפדף ובאמת, כל הבנים שאנחנו מכירים נכתבו בו ורק שמי לא היה...לא מצאנו. לא נולדתי. מה התברר? הברית הייתה ביום שבת. הברית, מצווה מן התורה ונערכה ביום השמיני ככתוב, אבל לכתוב, לעשות מלאכה, המוהל הקפיד שלא. כנראה למחרת שכח וככה אני נעלמתי מהספר. לא עשינו שום דבר עם זה, אך ברור שזו הייתה שבת של כסלו 1940.

עברתי בחיי הבוגרים תקופה ארוכה של מעלות ומורדות. מטבע הדברים החיים מביאים עליות ומורדות, וגם בגלל כל מיני דברים שקורים לך בתוך מערכת כשאתה ממלא בה תפקידים שונים. כיום, כשאני אחרי כל הדברים האלו, אני יושב בנחת, בלי לחץ, בלי אחריות, בשקט גמור ונהנה מן החיים. זהו הדבר הכי חשוב.

"בגדול" אני טיפוס שאוהב שהולכים בדרך שלו. מצפה שיפעלו ויקבלו האחרים את ההיגיון שלי. לא תמיד זה הלך ככה ושנים רבות לא הייתי רגוע. אבל היום אני יושב בנחת. יש לי משפחה, לצידי אשתי הנאמנה, שהיא כעת "המזכירה" שלי, יהודית. יש לנו ילדים ונכדים והכי חשוב - שהם מסודרים. לכל אחד מהילדים שלנו יש מקצוע והשכלה. כל אחד בחר את הדרך שלו, מתקדם בה ומצליח. לשלושתם יש בית ומשפחה, וזה חשוב לי מאד.
לאשל בני, שתי בנות בוגרות. גל מסיימת צבא וכרמל מסיימת תיכון. לליאת – בת ובן, מטר וזימרון, בחטיבת הביניים, ולאורטל - שלושה בנים: ניצן, שי ואביב. שיהיו בריאים ושמחים כולם.

בתמונה מבת המצווה של אורטל :

אמא, יהודית, אתי אחותי, אשל, ליאת ואורטל

התמונה מבטאת את השילוב שמצאתי בחיי:

תרבות של קיבוץ ומסורת משפחתית

משפחתי מחארת' אל יהוד בדמשק

נולדתי בכסלו שנת תש"א, 1940, בחארת' אל יהוד. שכונה של דמשק, שהייתה שכונה סגורה, רק של יהודים. אף פעם לא גרו שם אחרים. כל היהודים ורק יהודים גרו שם יחד בשכונה זו, חארת' אל יהוד. לשכונה היה אופי יהודי, היו בתי כנסת ותלמודי תורה ובתי ספר, רק של יהודים.

היינו שישה ילדים במשפחה. הבוגרים, נתן ויהושע, עלו לארץ בשנת 1945 במבצע מפורסם, "עליית האלף"¹. אנחנו, הרביעייה הצעירה, נשארנו עם

¹ "עליית האלף": כינוי לעלייתם של כ- 1000 ילדים ובני נוער מיהדות סוריה בעזרת פעילי עליית הנוער והמוסד לעליה ב', בשנים 1944-1945.

ברקע ובגורמים המיוחדים לה דן מאמרו של צבי זוהר, **פעמים**, חוב. 66 עמ' 43-69

[העפלה ועלייה ב' מסוריה בשנות הארבעים: תובנות והרהורים](#)

ההורים בדמשק. בשנת 1950 כשעלינו לישראל הייתי בן 8 וחצי. אחי ניסים- שמעון היה בן 10 וחצי, אחותי אסתר בת 6 וחצי ואחותנו יפה, הייתה פעוטה. דרך עלייתנו הייתה מסוריה ללבנון ובדרך הים לישראל.

הייתה לנו בדמשק משפחה גדולה. כולם הכירו את כולם בשכונה וכמובן שהכירו את הורי ומשפחתנו. היו קשרים מיוחדים של המשפחה הגדולה, מצד אבי, יוסף סלומון, ומצד אימי, אינסול. אך על חיינו בדמשק קשה לי לספר כי הייתי קטן ואינני זוכר הרבה. זכור לי שבבית הכנסת שלנו, 'אל מנשייה', ישבנו ליד האח של אבא. היו תמיד מקומות קבועים למשפחה, כך שגם אם יחזירו אותי עכשיו לדמשק - אני יודע בדיוק היכן ישבתי!

בדמשק היינו כולם דתיים. אני זוכר במיוחד את חג הפסח והסדר הכפול. מכיוון שבגלות לא יודעים בדיוק מתי היום הנכון לפי החודש העברי שהוכרז בארץ- ישראל, חגגו פעמיים סדר בכל פסח ('סדר של גלויות'). שני דברים אני זוכר במיוחד: הראשון ביניהם – הכנת המצות. את המצות אפו במאפייה השכונתית. כל משפחה אגרה לה קמח מן השנה הקודמת, שיהיה קמח ישן שנשמר במיוחד כדי לעשות את המצות. היה תור ארוך לפני המאפייה אבל כל אחד, כל משפחה, ידעה בדיוק מתי התור שלה ובאה בכדי להכין את המצות. היות והיו הרבה יהודים שמכינים הרבה מצות, היו מכינים מראש, שבוע שבועיים ואפילו שלושה שבועות לפני פסח והיה צריך לשמור אותן עד פסח. כל משפחה הכינה לעצמה ושמרה את המצות לכל ימי החג ולשני הסדרים בבית, עד שיגיע החג.²

היכן שמרו את המצות בטריותן וכשרותן? אצלנו בבית שמרו את כל החבילה המשפחתית על הארון. בחדר של ההורים היה ארון בגדים גדול ושם למעלה, מעל הארון, שמו את החבילה. עטפו היטב וסגרו עם בדים ועלים וזה נשמר. שנה אחת, כשרבתי עם אחי הגדול (הגדול ממני בשנה וחצי) לקחתי חתיכת לחם וזרקתי על הארון של המצות והוא התעצבן!!!

² על "חג הפסח בקהילה בדמשק" – אפרת חלק (חסון) 'מכאן ומשאם' חוב. 21 2015

זה היה דבר שלא יעשה! היה "שישו ושמחו" בכל המשפחה. כולם זוכרים לי את זה שזרקתי לחם על המצות! את הסיפור הזה יודעים גם הילדים שלי... מכיוון שהיינו דתיים מאד - את זה כולם זוכרים ומספרים!

אני גם זוכר שהיינו בפורים הולכים אל בתי הדודים להביא 'משלוח מנות' ולקבל בחזרה. ככה הכרנו את כל בתי הדודים והיינו מבקרים בשמחה של ילדים, לפחות פעם בשנה את כולם.

אבי היה סוחר. הוא היה נוסע ללבנון ולארץ ישראל, קונה דברים ומוכר אותם בסוריה. היה קונה כל מיני דברי סידקית, ממסרקים ועד מנורות. זו מהות המקצוע: לקנות ולהעביר דברים ממקום למקום. בזכות עיסוקו זה היו לו האישורים המתאימים לעבור בין המדינות השכנות ובין ארצות המנדט הצרפתי למנדט הבריטי. אבא סיפר לי שמכיוון שהיה נוסע בשנות ה'40 לפלשתינה, ביקשו ממנו הוריו של גמליאל סעד, אותם הכיר מבית הכנסת, שכאשר הוא בא, "שיבקר את הבן שלהם גמליאל, שכבר עלה לא"י והיה בקבוץ 'קיסריה' (שדות-ים). ההורים ביקשו, ואבא שלי סיפר שכדי לעשות זאת הוא הלך... והלך... והלך בחולות ובחום עד שמצא היכן "באמצע שום מקום" חיו האנשים האלו... הציונים בקיבוץ, שגמליאל הצטרף אליהם.

דמשק 1946: אסתר, ניסים-שמעון ואני (במרכז) עם אמא והדוד

אחי הבוגרים, נתן ויהושע, עלו גם הם עם הציונים. בשנת 1945 באו שליחים מן הארץ ורצו להעלות ילדים לא"י כחלק מן הפעילות הציונית של עליית הנוער. ההורים, לא רק שלי, של כולם, אמרו: "לא, אנחנו לא מוכנים לתת לכם את ילדינו. לא יודעים מה יקרה להם"... היה משא ומתן בסוף הגיעו להסכמה כשהתנאי הוא שיעלו שני ילדים מכל משפחה, שאחד ישמור על השני. מכל משפחה יצאו שניים וכשהם הגיעו לארץ, פיזרו אותם במושבים וקיבוצים. עלייה זו נקראת במחקר "עליית האלף" והרבה נכתב על הקושי שהיה להורים, אנשי הקהילות של חאלב ודמשק לאשר את עליית ילדיהם.³

האחים שלי היו כבר אחרי בר- מצווה, נערים צעירים, אולי בני 15-16. הם הגיעו למושב באר טוביה, שניהם יחד והיו בשוק! המושבניקים היו אנשי עבודה והם היו עירוניים. הם אף פעם לא חשבו או ניסו לעבוד בחקלאות, והרגישו שמנצלים אותם. היה להם מאד קשה. הם לא הבינו מדוע צריך לקום בארבע או חמש בבוקר ללכת לחלוב ברפת, אח"כ ללכת ללימודים וכשחוזרים, עוד פעם לעבוד. הקושי היה כפול ומשולש: להיות לבד, בארץ חדשה, ללמוד שפה חדשה, לעבוד קשה יום-יום, ועם חיות! הם ממש לא אהבו את זה, בלשון המעטה. כשיכלו, הם החליטו לעזוב והצטרפו לקיבוץ מעברות. בשנות ה-50, כשההורים הגיעו, הם היו כבר בוגרים והצטרפו להורים בכפר סבא.

מספרים שיהודי דמשק היו סוחרים עשירים, אך המסחר של אבא לא היה מאד גדול, ומגובה העיניים שלי כולם היו אותו דבר. חיינו בבית גדול, בית של שתי קומות עם חצר. בשנת 1949, לאחר מלחמת העצמאות של ישראל הגיעו פליטים ערבים מפלשתינה ויצאה הוראה מן השלטונות שכל מי שיש לו בית, רק מבין היהודים כמובן, חייב לפנות דירה אחת או חדרים בדירתו, ולשכן בה משפחה של פליטים. הייתה משפחה גם אצלנו. אצלנו בבית הם גרו למטה, ליד החצר הפנימית עם הבאר והמרתף, ואנחנו גרנו למעלה. פחדנו, ופחדו כל היהודים, שאם וכאשר נעזוב את סוריה, אם נרצה לעלות לישראל, הפליטים ילשינו עלינו לשלטונות ויתפסו אותנו. לפי הוראת השלטונות, אסור היה ליהודים לצאת מסוריה.

³ סיפורי עליה אחדים במכאן ומשאם חוב. 1 מאי 2005, עמ' 29-39

למשפחת הפליטים הפלשתינאית שנכנסה לגור בבית שלנו היה בן בגילי.
כילדים, היינו חברים. יום אחד החלטנו לפתוח עסק ביחד, הוא ואני. הלכנו
לשוק וקנינו גוש גדול של 'רחת-לקום'. חתכנו אותו להרבה חלקים קטנים
והצענו לקונים בשכונה. אבל אף אחד לא קנה, ואנחנו בסוף אכלנו הכל.
למדתי ב'חדר' ואח"כ בביה"ס 'אליאנס'. היתרון של בית הספר שהיה
במתכונת אירופאית היה בסוף השבוע הארוך. הייתה הפסקה בכל שבוע
שישי-שבת-ראשון. שאר הימים היו ימי לימוד מאד ארוכים ואחריהם כל הבנים
היו צריכים ללכת לבית הכנסת להתפלל 'ערבית'. הערבים האלו היו לי מאד
קשים כי התפללו בעברית, וקראו מן הספר. קראו ולא הבינו שום דבר. כך היה
ב'חדר' וגם בבית הכנסת. ה'מלמד' היה נותן לכל ילד לקרוא מן הספר והיה
מפסיק אותו באחד הפסוקים ומעביר לילד אחר. ה'מלמד' החזיק "מאד קצר"
את התלמידים, ואבוי למי שלא ידע להמשיך בפסוק הנכון בתורו!

בימי הלימוד ב'אליאנס' התפללנו בבית 'שחרית', והלכנו לביה"ס. לפני
הצלצול עמדו כולם בזוגות לפני הכניסה ולכל זוג שנכנס בדקו את הידיים
והציפורניים. האם הלבוש נקי? האם גזרו את הציפורניים? והאם הן נקיות?
ככה הקפידו על הלבוש וההופעה. רק לאחר שכולם נבדקו וחיכו בפנים, היה
המורה נכנס – והתיישבנו בספסלים. בכל שולחן היו שתי קסתות של דיו ולמדנו
לכתוב בציפורן ודיו. לא היו אז עטים כדוריים ואני זוכר שבכל יום היו הידיים שלי
כחולות מן הדיו.

אינני זוכר אילו נושאים למדנו אך למדנו חשבון, עברית וצרפתית. לימוד
הצרפתית היה לי קשה מאד. כשבאנו לכאן למדנו אנגלית וגם זה היה לי מאד
קשה, כל נושא השפות. ב'אליאנס' הייתה לכיתתי מורה מצרפת שהייתה
אנטישמית ממש. לכל מי שטעה או חלם בכיתה היא הרביצה עם סרגל על
הידיים. היה לי קשה מאד וחטפתי הרבה פעמים. קבלתי מכות על האצבעות
וזה מאד כואב. זה היה הנוהג. לא רק אצלה, גם אצל ה'מלמד' וגם מורים
אחרים הרביצו הרבה, אבל היא זכורה לי לרעה במיוחד.

פעם אחת הילדים מביה"ס הלכו אלינו הביתה וסיפרו לאבא שהיא מתעללת בי. אבא בא לביה"ס ועשה מזה "סקנדל" גדול, אבל זה לא שינה הרבה. אף אחד לא התרגש יותר מידי... לא הייתה לי בעיה של לימודים, רק שפה זרה הייתה הקושי.

הכניסה לכיתות מן החצר הגדולה של ביה"ס אליאנס דמשק 1937
'מכאן ומשאם' חוב. 11, 2010

כאמור, היינו שישה ילדים במשפחה. הבוגרים עלו לארץ ואנחנו, הרביעייה הצעירה, נשארנו עם ההורים בדמשק עד שבשלה החלטה לעלות.

פיגוע בבית הכנסת והחלטה לעלות לישראל

ביום שישי 5/8/49, כמו בכל ערב שבת, הלכו כולם בערב לתפילה. היה יום קיץ חם מאד והייתי עייף מאד מאד. בבית הכנסת שלנו, 'אל מנשייה', לא היו מאווררים (על מזגנים עדיין לא חלמו...). מכיוון שהיה חם החליטו האנשים לצאת מבית הכנסת ולהתפלל בחצר. יש חצר, יש ספסלים, יתפללו בחצר.

אני הייתי כל כך עייף שנרדמתי בבית הכנסת על הספסל. באותו ערב נזרקו לחצר בית הכנסת כמה רימונים והיו פצועים והרוגים רבים. אבא שלי נפצע קשה מאד. הוא נפגע מרסיסים ברגליים ופינו אותו עם הנפגעים האחרים, מחצר בית הכנסת לבית חולים.⁴

בכל הדקות הארוכות של הפיצוץ והפינוי, אני לא התעוררתי. המשכתי לישון בבית הכנסת. העירו אותי אחרי כל המהומה. אחי ניסים, שידע היכן נרדמתי, חזר אל בית הכנסת, העיר אותי והלכנו הביתה.

זה היה ביום שישי בערב, ולאחר המהומה ופינוי ההרוגים והפצועים לא הודיעו דבר למשפחות ואיש לא ידע להיכן נלקחו. בשבת, אחי ניסים לקח את אמא והם התחילו לחפש את אבא. ניסים הלך עם אמא ואני נשארתי בבית עם אסתר הצעירה ממני. אני זוכר שהסתכלתי מן החלון וראיתי הרבה שוטרים שפיטרלו ברחוב. הייתה תסיסה גדולה כי רבים כל-כך נפגעו. השוטרים הפגינו נוכחות. אולי בכדי לחקור מה קורה ואולי בכדי להרגיע. בכל אופן אחי ואמא מצאו את אבא, ולאחר שהחלים התקבלה ההחלטה: **אנחנו עולים לישראל.**

מכיוון שהיה איסור לעזוב ופחדו כולם מהלשנות של הפליטים הפלשתינים בשכונה, אבא החליט להתחכם. הרעיון של אבא כלל הסחה וערפול. עזבנו את הבית שבקומת הקרקע שלו שיכנו קודם את הפליטים, והלכנו לגור בדירה קטנה במקום אחר. זאת כדי שידעו שעזבנו את הבית אבל לא עזבנו את דמשק. אני זוכר חדר לא גדול וכולנו גרנו שם בצפיפות. במיוחד אני זוכר זאת כי היה החורף הקשה של שנת 1950 וגם בדמשק ירד שלג. אז ראיתי שלג בפעם הראשונה! גרנו בדירה מספר חודשים ואז הגיע הזמן לעלייה.

העלייה הייתה במחתרת ובעזרת מבריחים. המסלול המקובל אז היה מסוריה ללבנון. בלבנון האנשים התרכזו בביירות, ומביירות יצאו בסירות דייגים לראש הנקרה.

⁴ על המפגעים, תיאור האירוע ותוצאותיו במאמרו של אברהם לאטי "ההתקפה והפיגוע בבית

דודים שלנו ומשפחות מן הקהילה כבר השתמשו בדרך זו.⁵

עבורנו הדרך מדמשק לביירות לא הייתה בעיה. לאבא היו אישורים בזכות המסחר שלו. בביירות זכור לי שהתאספו אנשים רבים, אולי מאה איש. התרכזנו באיזשהו בניין, וכולם חיכו לספינה שתיקח אותנו הלאה. כולם היו בתוך אולם אחד גדול והייתה אוירה של לחץ. איכשהו נודע הדבר למשטרה הלבנונית והיא נכנסה לבניין ואסרה את כולם. הפרידו בין המבוגרים לילדים. אנחנו בצד אחד, ההורים בצד השני. אחותנו הפעוטה נשארה עם אמא. מכיוון שהייתה לנו משפחה בלבנון, פיזרו אותנו, הילדים, בין הקרובים וההורים נשארו במאסר עם המבוגרים. עברו ימים אחדים במתח ואי ידיעה מה קורה. ערב אחד הגיעה הודעה להעלות אותנו מיד ולא לחכות לשחרור של המבוגרים. באותו ערב אספו את כולנו מן הדודים אל חוף הים ובלילה הגיעה ספינה, סירת מוטור של דייגים מבריחים. עלינו עליה עם כל הילדים. אחי הגדול, אני ואחותנו.

שלושה אחים צעירים עולים לישראל

כאשר הגיעה ההודעה "עולים הלילה" אספו אותנו ואת הילדים האחרים מבתי הקרובים ובלילה הגיעה ספינה, סירת מוטור של דייגים-מבריחים. עלינו עליה עם כל הילדים. אחי הגדול ניסים-שמעון, בן ה-10, אני מרקו, בן ה-8 וחצי ואחותנו אסתר, אתי, בת 6 או 7. שטנו בחושך כל הלילה והיינו כולם דבוקים זה לזה. אפשר בפרפרזה לדקלם: "רועדים כולם ביחד גם מקור וגם מפחד"...

⁵ מאות יהודים הוברחו מסוריה ללבנון ומשם בדרך יבשתית באמצעות מבריחים לבנוניים אל תוך גבולות ישראל. דרך אלטרנטיבית הייתה דרך הים מנמלי ביירות, צור או צידון אל ספינות של מבריחים לבנונים ובהמשך לספינות של חיל הים הישראלי שהעבירו את המעפילים לחופי ישראל. את פעילות ההברחה לביירות ריכזה אישה יהודייה, שולה קישיק-כהן, ילידת ארגנטינה שגדלה בירושלים ועקרה לביירות עקב נישואיה לסוחר יהודי לבנוני. סיפור חייה: **שירת השולמית: סיפורה של מרגלת ציונית**, יכין, עזרא אלנקם, 2000

אני זוכר את התמונה כשהגענו לפנות בוקר לראש הנקרה בסירת המוטור הזו. כשהגענו וירדנו, דבר ראשון נתנו לנו כוס חלב לכל ילד. זה היה חדש, זה היה מיוחד, ואנחנו בכלל לא היינו רגילים לשתות חלב...

רשמו את שמות כולם ומשם לקחו את כולנו, כל הקבוצה של הילדים, לחיפה, ל"שער העלייה". ב'שער עלייה', מחנה העולים הגדול אליו כיוונו את כל העולים בשנים הראשונות של המדינה, הרוב גרו באהלים. אך בקרבת החר, לרגלי הכרמל, היו מבני פח עגולים של המחנה הצבאי מימי הבריטים. שם הכינו הרבה מיטות ושם באחד המבנים האלו, נכנסו יחד כל הילדים שבאו איתנו.

היה לנו דוד שכבר עלה כמה חודשים לפנינו בדיוק באותה דרך, באותו נתיב הברחה. כשהם הגיעו, הדוד ומשפחתו, שיכנו אותם בבתיים שהיו עזובים, של משפחות הערבים שברחו מהעיר, בוואדי ניסנאס. הדוד, בדרך כלשהיא, ואינני יודע איך, שמע שהגענו. הוא בא בערב שבת ל"שער העלייה" לשער, ולקח אותנו למשפחה לסוף השבוע. שישי- שבת היינו אצלו ובשבת בערב, החזיר אותנו אל מחנה העולים.

הלכנו לפחון שלנו ושם הייתה הפתעה! הביתן ריק! את כל הילדים שהגענו איתם לקחו ופיזרו במקומות אחרים ונשארנו לבד. כל הילדים שהכרנו – פשוט נעלמו. אחי הגדול שהיה האחראי עלינו "נכנס לקריזה":

- "מה זה פה שהשאירו אותנו?! מה יהיה עלינו?! מה נעשה לבד?!"

העובדים שם הרגיעו אותנו ש: "מחר- מחרתיים גם אתם תהיו איפשהו"...ככה זה התנהל. אחינו הבוגרים, נתן ויהושע, רצו לבקר אותנו והגיעו ל"שער העלייה" אך לא נתנו להם להיכנס מעבר לשער ולא נמשך הקשר הישיר איתם. שהינו ב'שער העלייה' מעט מאד זמן ואינני זוכר משם משהו משמעותי.

משם שלחו אותנו ל"אחוזת ילדים" בכרמל וממנה עברנו ל"אונים" בכפר סבא. כל הימים והשבועות האלו היינו יחד, שלוש האחים. לא הפרידו בינינו. אינני חושב שהתכוונו להפריד, ביחוד מכיוון שאחינו הגדול, ניסים, היה מאד מודע

לאחריותו והיה דומיננטי ואחראי עלינו הקטנים. כל דבר שעשינו היינו צריכים לקבל את רשותו. הוא לא נתן לנו לזוז ימינה או שמאלה!

ובינתיים, כל הימים האלו – ההורים במאסר בלבנון.

ב'אונים' חילקו אותנו לקבוצות לפי גילאים. לא למדנו, היינו מועסקים במשחקים ובעיקר שיחקנו כדורגל. העסיקו אותנו, כדי לשמור עלינו "בינתיים"... עד שיחליטו ב'עליית הנוער' מי הולך לאן.

יום אחד ריכזו את בני הקבוצה שלי בכיתה ושאלו:

- "מי רוצה ללכת לקיבוץ ? שיצביע."

לא היה לנו מושג מה זה קיבוץ, ומה שהסבירו לא אמר לי שום דבר. אבל הייתה מילה אחת שהקפיצה אותי! באופיי, כבר מילדות, אני כזה שלא מצביע ולא קופץ שיראו אותי... אבל הייתה מילה אחת שהבנתי: **חיפה**. הקיבוץ קרוב לחיפה. בחיפה גר הדוד. לא הבנתי בכלל מה משמעות המרחקים ואיך מגיעים ממקום למקום, אבל המחשבה שזה יהיה קרוב לדוד הספיקה לי. הבנתי שאהיה קרוב לדוד והצבעתי. זה היה הדבר היחיד שהבנתי.

דיברו איתנו בעברית ואני אפילו לא זוכר עד מתי וכמה לא הבנתי את השפה, הלא עברית וערבית הן מאד דומות. הבנתי חלק ומהר מאד הבנתי יותר, כמו שקורה לילדים. קראו לנו, למי שהצביעו, לחדר אחר ובחנו אותנו. הבוחנים היו מהקיבוץ. שמעון אנגרס ושולמית קוגלמן. הם שאלו כמה שאלות בחשבון, נתנו לנו לקרוא, שאלו עוד כמה שאלות - וזהו. אני ידעתי לקרוא כי למדתי ב'חדר' והתפילות היו בעברית. לא הבנתי שום דבר אבל יכולתי לקרוא את האותיות. חשבון ידעתי מביה"ס 'אליאנס', הרי למדתי עד כיתה ג'. נסגר העניין, שכחתי מזה. כל כך חסר חשיבות זה היה שאפילו שכחתי לספר על אירועי היום לאחי הגדול.

עברו מספר שבועות ויום אחד קוראים לי:

- "אתה נוסע".

– "לאן?"

– "לקיבוץ!"

הלבישו אותי בגדים חדשים: מכנסיים, חולצה ונעליים שלא היו זוג (הקצוות הקדמיים שלהם פנו באותו כיוון ובקושי יכולתי ללכת בהן), והתכוונתי לצאת להצטרף לקבוצת הנוסעים. אבל אז האח שלי הגדול, האחראי, שמע שלוקחים אותי והוא כעס מאד והקים קול צעקה:

"- מה זה פה?! מה פתאום! ואיך הוא לא יודע? ומה הולך כאן?!"

היה פיצוץ! ומה יהיה? בין העובדות ב'אונים' הייתה בת-דוד רחוקה שלנו שגרה בכפר סבא ועבדה בכפר הנוער. קראו לה לדבר עם הילד והיא הסבירה לו: - "תראה ניסים, זה מקום טוב" ו"אל תדאג, יהיה לו טוב", "ומרקו יהיה בסדר בקיבוץ"...זוהי הרגיע אותו.

כבר הייתי בקיבוץ כשהגיעו הורי ארצה. הם לא נשאו זמן רב ב'שער עלייה', והצטרפו לדודים ולמשפחה בכפר סבא. אחד הקרובים סידר להם, וגם אחי הגדולים הצטרפו אליהם. הם נרשמו לשיכון חדש שבנו בכפר סבא, ודי מהר קבלו מקום שם. ניסים ואתי שנשאו ב'אונים', נשלחו לכפר הנוער 'ניצנים' ולמדו בו בפנימייה עד כיתה ח', אז הצטרפו גם הם להורים בכפר סבא. כל המשפחה התאחדה שם אך אני נשארתי בקיבוץ.

כבר הייתי משוכנע שזה המקום הכי טוב להיות בו.

צמיחתי בקיבוץ

כאמור, הגעתי למעין-צבי די במקרה. הייתה זו אחת ההחלטות החשובות והטובות בחיי, כשהחלטתי להצביע כששאלו מי רוצה ללכת לקיבוץ ליד חיפה. הצבעתי בזכות חיפה, בכדי להיות קרוב לדוד, וכשהגעתי לקיבוץ נוכחתי שהכל שונה מכל מה שהכרתי.

נסענו מכפר הילדים, שמחה (בן יעקב) ואני, הגענו לקיבוץ ובאנו לכיתה. הכיתה הייתה בתוך בית הילדים, ב'בית הכולל'. במעין-צבי היו אז מעט מאד ילדים. היות שהיו צריכים להגדיל את הכיתות, צרפו לכל כיתה ילדים מבחוץ. באותה תקופה קבלו על כל ילד סכום לאחזקה מ'עליית הנוער'. זה היה סידור טוב גם לקיבוץ וגם ל'עליית הנוער'. אנחנו היינו בכיתה השלישית של הקיבוץ. בין כיתה לכיתה היה מרווח שנתיים בגיל כי פתחו כיתה רק בכל שנתיים ולכל כיתה צרפו ילדים עולים כמונו. השתלבנו לגמרי בקבוצה של ילדי הקיבוץ.

איתי בכיתה היו שמחה(בן יעקב) ויפה (קאופמן), הייתה שולי רבן והיו יורם פרס, מייקי וייל, דוד וייזר, דני גרסטל ומיכאל אוקמינסקי. בהמשך הצטרפו משדות-ים אריק לביא ורן בן-יעקב. היינו 15 או 17 בכיתה. היינו ילדים קטנים ובלגניסטים גדולים מאד אבל לאחר זמן מה, כשפרנצ'ק קיבל את האחריות על החינוך שלנו, נהפכנו לכיתה מעולה. אז קבלנו את השם "ילדי הזהב" ו"כיתת הזהב".

שמעון אנגרס היה מנהל בית הספר והמורה שלנו הייתה שושנה. מורה שכירה ממושב דור. למרות שכבר למדתי וידעתי, החזירו אותי לעשות את כיתה ג'. לא הפריע לי, היה לי יותר קל. לא הייתה לי בעיה של לימודים, רק שפה זרה הייתה הקושי. פה בלימודי האנגלית ושם בלימוד הצרפתית. בשאר המקצועות לא הייתה לי בעיה. חשבון אהבתי במיוחד ועברית עוד יותר. גם בעיית הכתיבה הוקלה. בקיבוץ לא היו עטים ולא הייתה דיו – כתבו רק בעפרונות.

תמיד דאגו במעין-צבי שלכל מי שבא מבחוץ תהיה "משפחה מאמצת" בקיבוץ. המשפחה המאמצת שלי היו דבורה וראובן כרמלי. כמו שאר החברים, הם גרו בחדר אחד במבנה של רביעייה.

הם היו משפחה צעירה, עדיין לא נולדו להם הבנות ולא כל כך ידעו "איך לאכול אותי". החדר היה קטן וצפוף ואני אהבתי את החוץ והמרחב. הם שמרו על קשר איתי אך לא ממש התחברתי למשפחתם.

החיים שלי היו בעיקר עם החברים בכיתה. יחד, כל ילדי הכיתה, גרנו ב'בית הכולל', במבנה שהיום הוא המרכזון לצעירים ליד המגרש הקטן. ב'בית הכולל' היו הכיתה וחדר האוכל שלנו, חדרי השינה וכמובן גם המקלחות והשירותים. בשנות ה-50' בנו במרכז הקיבוץ, בקרבת חדר האוכל, את הבתים הראשונים: הגן והבתים הכוללים. מולנו היה בית התינוקות. דאגו אז לבנות קודם כל לילדים, ולחברים בנו את בתי האבן הראשונים והצריפים. חלק מן הבתים הכוללים נשאר כמבני חינוך לצעירים עד היום.

בזכות פרנצ'ק, עברנו בכיתה ה' מן הבית הכולל ל'מוסד'. גם זה היה בית כולל והיו בו כיתה ומטבחון וחדר למטפלת, אבל החדרים היו במסדרון ובקומות. כל מבני ה'מוסדות' היו בקצה של הקיבוץ ויצרו מרחב מיוחד לחברת הילדים. פרנצ'ק מינה אותי האחראי על המשתלה שבגן הירק ובכך הוביל אותי לריכוז המשק משבגרתי. זה היה שטח 14 דונם, לצד הדרך המובילה לרכבת, חלקה צרה וארוכה, בה גידלנו ירקות. גרנו ב'מוסד', בו אכלנו ולמדנו, ויומיים בשבוע ירדנו למטה, לשטח החקלאי, לעבוד בגן הירק. מטעם הקיבוץ עבדו בו מירה סובר ודבורה גולן והן לימדו אותנו. (מי שלא עישב היטב הוחזר לאחור לעשות שוב את כל השורה.) את הירקות שלחנו בדרך כלל למטבח של הקיבוץ וגם לחנות שהייתה לקיבוץ במרכז המושבה. אותי פרנצ'ק מינה לאחראי מבין הילדים, ועשה לי מקום ליזמות. באחד הימים יצרתי קשר עם רפואל שהיה בעל המזנון ומסעדת הנהגים שהייתה ב'באר'. אני הבאתי לו פטרוזיליה והוא נתן לי עבור כל הילדים - ארטיקים!

את הירקות הובלנו עם עגלה וחמור. אינני יודע מדוע אבל כאשר משה (זיגמנד) נעדר מן העבודה, אני קבלתי את האחריות להובלות עם החמור. את החמור ששמו היה מאקי כל הילדים הכירו והוא מוזכר רבות בסיפורי הקיבוץ. בימים כאלו רתמתי את העגלה ונסעתי לזיכרון-יעקב להביא קרח.

זו הייתה אחת המשימות היומיות החשובות כי לא היה מקפיא בקיבוץ. הבאתי את מנת הקרח היומית ואת הדואר מזיכרון יעקב. זה היה תפקיד חשוב מאד ואני זוכר את הסיפוק שהיה לי לצד האחריות. בהחלט קבלתי את הטוב בחינוך לעבודה.

מאקי מוכן לפעולה (ארכיון מעין צבי)

פרנצ'ק היה המורה והמדריך שאהבנו והוא הביא אותנו להישגים. באחת השנים הוא החליט שנעשה הצגה לחברים. עשינו הצגה שבה אני רקדתי עם שולי רבן על הבמה לפני כל החברים! היינו חברים מילדות ומאז אנו נפגשים בשיר: "הוא לה... היא לו..."

היה לי קשר טוב עם ילדים מן הכיתה ועם ההורים שלהם. ביניהם היו ההורים של דני, ארתור וברטל, והיה לי גם קשר טוב מאד עם דב וייזר ועם אושי, האבות של החברים שלי. הם היו באים ל"השכבה" בכל ערב לבית הילדים וזה היה "שישו ושמחו" בכל "השכבה". תמיד ביום שבת היה אחד האבות אחראי עלינו ואנחנו אהבנו במיוחד את מוט'קה לביא, אבא של אריק. הוא סיפר סיפורים מפה ועד הודעה חדשה... כולנו מאד אהבנו כשהוא היה תורן.

ילדי הזהב בהצגה

אני מאחור, שורה שלישית, ראשון מימין. (ארכיון מעין צבי)

למדנו בבית הספר בקיבוץ עד כיתה ח'. אח"כ היה ויכוח היכן נלמד. בשתי הכיתות מעלינו פיזרו את הילדים בגיל התיכון לבתי ספר שונים אבל כשאנחנו הגענו לגיל הזה, קבלו החלטה בקיבוץ ששולחים את הילדים שלנו יחד לביה"ס בכפר הנוער 'כפר גלים'. אנחנו היינו המחזור הראשון שהלך ל'כפר גלים'.

כשדנו בכניסתנו לכפר-גלים התעורר ויכוח גדול: האם נהיה תלמידים של הפנימיה או אקסטרניים? התלמידים מהפנימיה נסעו הביתה לסוף שבוע רק פעם בחודש ולזה הייתה התנגדות גדולה בקיבוץ. בסוף הגיעו להסכמה שאנחנו ניסע הביתה בכל שבועיים. זו הייתה פשרה בין ההורים בקיבוץ להנהלה של בית הספר. גרנו בפנימיה ואחת לשבועיים יצאנו באוטובוס הביתה. זה היה יוצא דופן וייחודי בכפר אך ההנהלה רצתה שנכנס לביה"ס, ולכן הסכימו לכך.

אהבתי את המסגרת של הכפר. היינו לומדים חצי-יום וחצי-יום עובדים במשק החקלאי של הכפר. אהבתי את מקומות העבודה וזכיתי באמונם של האחראים להם. אך בכל השנים בכפר גלים נמנעתי מלעבוד עם בעלי חיים.

אמנם בכל שליש היינו צריכים לעבור ענף במשק החקלאי, והייתה חובה בכל שנה לפחות שליש אחד לעבוד באחד מענפי החי, ברפת או בדיר, או בלול או באורווה. אני הצלחתי "להנדס" כך שבאף שנה לא עשיתי זאת. סידרתי לי שבכל השנים – לא עבדתי עם בעלי חיים! איך? הייתי בקשרים עם מרכזי הענפים האחרים, בגן הירק, במטעים, בפלחה, והם ביקשו אותי...

כקבוצה, החברה ממעין צבי, לקחנו חלק מאד פעיל בכל מה שהתרחש בכפר, בחיים החברתיים ובעבודה במשק. היו הרבה אירועים בכפר גלים והשתלבנו שם היטב.

היינו בכפר גלים אבל הייתה גם חברת ילדים פעילה בקיבוץ. נבנו כחברת ילדים מן ההתחלה, כשגרנו ולמדנו בקיבוץ בכל הכיתות של ביה"ס היסודי. אנחנו היינו הצעירים והגדולים מאיתנו הנהיגו את חברת הילדים. עשו הרבה פעילויות והייתי שותף בהן, כמו כולם. בפעילויות שולבו כל הילדים יחד.

זכורות לי במיוחד הקייטנות שעשינו בכל קיץ ב'דור' וב'הבונים'. ב'הבונים' גרנו למעשה בכפר-לם, במבנה הישן שנותר מן הכפר ולא במושב שאז היה בתחילת הקמתו. הזיכרון שלי מהקייטנות הוא זיכרון מתוק. הזיכרון מתוק מן התאנים. היו שם הרבה תאנים עסיסיות וגדולות, שחורות ולבנות. קטפנו ואספנו את התאנים, בישלו אותן ועשו מהן מטעמים. פה על ההר לא היו תאנים בכלל. סברס ותאנים היו רק בכפרים הערבים שנעזבו. העצים נשארו ומהם אספנו. מולה ברנטווין הייתה המטפלת הראשית והמארגנת שלנו שם, והיא ידעה לעשות מטעמים.

בדרך כלל הקייטנות היו בקרבת חוף הים. השיא היה פעם אחת בראש-
הנקרה. כל חברת הילדים נסעה למרכז הנופש של המשטרה והיינו בכל ערב
על הגג, יחד בכל הפעילויות. בגיל הזה ובמשך כל הנעורים קבוצת
ההתייחסות שלנו הייתה חברת הילדים. בה היו כל הקשרים ובה הרגשתי
לגמרי בין שווים. בשנים של התיכון, בימי כפר גלים, הייתי חבר של ורד
לוינסקי. היינו יחד בכיתה וישבנו יחד בלימודים. זו הייתה חברות של נעורים.
היינו חברים הרבה זמן ועם הזמן החברות הזו דעכה.

גיוס ושירות בצה"ל

הגעתי לגיוס בשנת 1960. קצת מאוחר לפי הגיל אבל חיכו עד שגמרנו י"ב.
קבלתי זימון לצוללות. אינני יודע למה. לקחו אותנו לחיפה והראו לנו איך
הצוללת עולה ואיך היא יורדת מתחת לפני המים. אני ראיתי ואמרתי: "זה ממש
לא בשבילי. ממש לא מתאים לי להיות סגור במים בתוך קופסה".

התעניינתי לאן ללכת והחלטתי שאני רוצה ללכת לתותחנים. יצאתי במועד אל לשכת הגיוס ושם אחרי החיול היו מקריאים, בכל יום אחר-הצהריים, מספרים ושמות: מי הולך לאן. אחרי השיבוץ היו המועמדים עוברים במהירות בדיקה רפואית כדי שהרופא יאשר מצב בריאותי והצבה. כשנבדקתי שם, אומרים לי: "משהו לא בסדר". כשהיה "משהו לא-בסדר", היו מעבירים את הנבדק למחלקה הרפואית, לאוהל מיוחד ואסור לנגוע בו. מצאו אצלי רשרוש בלב והעבירו אותי לבדיקות בתל השומר. עברתי את כל הבדיקות והתשובה הגיעה שאני "לא לכאן ולא לכאן", ככה באמצע.

שאל אותי הדוקטור: "אז מה אתה רוצה?"

עניתי: "אני רוצה רק לתותחנים!"

- "אתה בטוח שזה מה שאתה רוצה?"

- "כן, זה מה שאני רוצה." כך קבלתי מה שרציתי מלכתחילה.

הייתי בטירונות כללית שלושה חודשים, אח"כ טירונות של התותחנים עוד חודש וחצי ובקורס מ"כים בשבטה, והלכתי לסוללה. כשחזרתי מכל אלו הייתי בהדרכה. הייתי מדריך טירונים ואח"כ רב סמל קשוח וקפדן מאד. היום נראה לי ממש "שטויות במיץ עגבניות" להקפיד בכל מה שאז הקפדתי, אבל זה היה התפקיד והייתי מאד קשוח.

טירון

סמל המחלקה בדום מתוח

כמו רבים שהיו בתותחנים גם אני לא שומע הכל וחירש חלקית מן הצבא. בכלל לא הייתה אז מודעות לסכנה של התחרשות, ולצורך בשימוש בפקקים או באוזניות. מה גם שבתפקיד שלי הייתי מפקד הצוות והייתי צריך להיות כל הזמן בקשר טלפוני עם הקצין האחראי על הסוללה. הקצין היה מעביר אלי בקשר את כל הפקודות להיכן לכוון ומה הם הפרטים והנצ. של המטרה וצריך גם לשמוע אותו ולהיות מאד זהירים בחישוב המסלול ובמספרים, לכוון ואחרי הפגז הראשון לשפר דיוק לפי ההוראות "קצת ימינה", "קצת שמאלה" ולהמשיך בירי.

הייתי בסדיר בתותחנים נגררים "155. התותחנים הכי כבדים בצה"ל. תותחנים אלו, ה"הוביצרים" היו רק בגדוד 43. הם פותחו ויוצרו במלחמת העולם השנייה. הם היו נגררים על-ידי סמיטריילר גדול וכאשר היה צריך להזיז אותם זה היה "סיפור מן ההפטרה". אלו התותחנים הכי עתיקים שהיו לנו, ואני הייתי מדריך עליהם. אח"כ הפכו אותם מנגררים לנישאים על מרכב של טנק. בשרות המילואים המשכתי ולמדתי להפעיל תותחנים אחרים שהוכנסו לצה"ל. ככה שרתתי במלחמת ששת הימים וגם בהתשה ובמלחמת יום כיפור.

ליד התותח

הוביצר 155 מ"מ M-50 ארץ ייצור: צרפת בשימוש בצה"ל: 1955-1980
טווח: 17.8 ק"מ משקל פגז: 45 ק"ג
סוגי פגזים: נפיץ, עשן, תאורה, כרוזים, מצרר וחיצים קוטר קנה: 155 מ"מ
קצב אש: 2 פגזים לדקה צוות: 12 אנשים <https://www.beithatohan.org.il>

במילואים תמיד הייתי מוצב בצפון, בחזית מול סוריה. ממלחמת ששת הימים, אני זוכר שהפסדתי את מסיבת יום ההולדת הראשון של בני, אשל. הייתי מגויס כבר ממאי, קראו לי מן הגיוס בתפוחי האדמה.

בכל תקופת המתח שלפני המלחמה היינו יוצאים בסבב לחופשות קצרות הביתה. אשל כבר היה בן שנה, והייתי צריך לצאת לחופשה מן המילואים ליום ההולדת שלו. כשהגיע תורי – לא יצאתי ולא הייתי במסיבה כי המתח עלה. בדיוק ביום שהייתי צריך לצאת ולבוא הביתה, ביום שני 5.6.67, פרצה המלחמה. כבונוס, כשנגמרה המלחמה, לשמחתי הגדולה לא הייתי צריך להחזיר ציוד ולא להיות אחראי לזווד ולנקות את התותח שכבר היה על מרכב של טנק, אלא מיד שלחו אותי הביתה. היינו פרושים קרוב לשדה נחמיה ומשם התגלגלנו למעלה. הפגזנו לריכוך ואחרי הקרבות של 'גולני' עלינו על הרמה.

מלחמת ההתשה, 1969-1971 הייתה עבורי הקשה והגרועה ביותר. היינו יוצאים לחודש מילואים בקווי התעלה ועל כביש חת"ם, ציר האורך שלאורך תעלת סואץ. לאורך הציר היו עמדות קבועות ממוגנות שהיו יוצאים אליהן, נכנסים פנימה יורים ומיד יוצאים הלאה. המצרים, מיד כשירינו את הפגז

הראשון בכל פעם, היו מאתרים אותנו. התותחים שלנו נעו על מרכב של טנק ואני ידעתי שאחרי פגז ראשון או שני כבר יכוונו עלינו את הפגזת הנגד המצרית. לכן הייתה חשובה מאד המהירות. להגיע לעמדה, לירות את הפגזים ולנוע מהר הלאה. זה היה מאד מפחיד ומותח עצבים.

במלחמת יום כיפור, באוקטובר 1973, הייתה המפקדה בנאפח. עלינו ביום ראשון והתמקמנו בנקודה מסוימת בשטח. חיכינו שיספחו אותנו ויסבירו אל מי צריך להצטרף ולכן להמשיך. פתאום ראינו שנוסעים אלינו כמה טנקים שלנו. הטנקיסטים אמרו: "מה אתם עושים פה? אתם משוגעים? סעו החוצה מהר כי כבר הסורים מגיעים, הם פרצו את הקוויים"... הם עצמם נסוגו לעברנו כי לא הייתה להם כבר תחמושת, כבר ירו הכל. סגרנו מיד מדפים וירדנו חזרה לנאפח. אחר כך כשהתחילה מתקפת הנגד התקדמנו שוב וכיוונו אל החרמון. היינו צריכים להפגז את החרמון ל"ריכוך", לפני מבצע העלייה של 'גולני'. בהתחלה ירינו פגז בכל דקה. זו הייתה הפקודה: לירות כל דקה פגז, אח"כ כל חמש, אח"כ כל עשר דקות פגז, כך במשך כל הלילה. כשראו שהקרבת מתמשך, אמרו לנו תתחלקו לצוותים. היינו ארבעה צוותים. צוות אחד יישאר לעבוד ושלושה ילכו לישון. ככה המשכנו לירות פגז אחרי פגז ויישנו לרגלי הטנק למרות הרעש האדיר. אני זוכר שישנתי כשירו בתותח ולא שמעתי שום דבר. באמת קשה לי להבין זאת כעת.

בתחילת שנות ה-80, הייתה הזדמנות שלצערי לא ניצלתי. הייתי במילואים בבירנית, בתפקיד טוב מאד. זה היה בחורף, לקראת סוף השנה וכבר הייתי מזכיר ארגון מגדלי דגים. באחד הימים האחרונים, לקראת סוף המילואים, מגיע טלפון מאורי מנוס, חבר מהקיבוץ. אורי היה אז קתמ"ר צפון (קצין תותחנים מרחבי) והוא אומר לי:

- "מרקו, יש לי בשבילך משהו מצוין. אני מבקש שתעזור. אנחנו מעבירים את ה"155 ללבנונים. בוא תלמד את החבר'ה האלה, תלמד אותם על ה"155".

היינו אז בקשר עם הפלנגות הנוצריות, לפני מלחמת לבנון. אורי ידע שבמשך כל הסדיר שלי הדרכתני על ה"155, ההוביצרים הישנים הנגררים. באותו זמן

חיסלו את כל היחידות והמלאי הישן וחיידשו לכלים אחרים. את כל התותחים הנגררים נתנו ללבנונים. המילואים עצמם לא היו קשים. אלו היו שמירות ובבית חיכתה לי כל כך הרבה עבודה... ואז בשבוע האחרון, כשתיכף נגמר - הוא בא עם ההצעה הזו. ידעתי שפרושה עוד 30 יום לפחות וסירבתי. אמרתי: "אורי, מצטער...אני לא יכול."

זו הייתה הפתעה. אילו היה לי זמן לחשוב יותר, לשקול יותר, ולא לענות בלחץ כשאני כבר חושב על השלבים שאעשה כשאני חוזר הביתה - זה היה יכול להיות נהדר. אבל אלו היו סוף השנה וסוף המילואים והרגשתי שהאחריות לא מאפשרת. העבודה הייתה בעיני קודמת. חיכתה לי העבודה, לעשות את מאזן השנה לארגון מגדלי הדגים. בהגשת מאזן חשוב לעמוד בלוח זמנים. תכנית חייבת להיות בתחילת השנה ואני תמיד הקפדתי על זה כי אם "מפקשים", אחר כך זה מתמרח... ואיפה התכניות ואיפה הביצועים. סירבתי להצעה וזו הייתה טעות.

הכובד הזה שלי אז מרגיז אותי היום. הרי תמיד אפשר לעשות קומבינציה. רק לאחר זמן הבנתי את הטעות בדחיה הזאת. הרי את התותח אני מכיר על בריו וזו ממש לא הייתה משימה קשה בשבילי ללמד עליו. יכולה הייתה להיות חוויה מלאה עניין להיות ביניהם, להיות בלבנון. חשבתי גם שכך השפה הערבית מהבית הייתה חוזרת אלי. אילו היה אורי מבקש זאת בתחילת המילואים - הייתי עונה בחיוב, אבל בסוף - זה משהו אחר. סירבתי, וזו הייתה טעות בשיקול. הרי העבודה לא בורחת ואני מצטער שסירבתי.

עשיתי הרבה מילואים פעילים ובשלב מסוים יכולתי לעזוב את הגדוד, כבר היו לי בעיות רפואיות שונות אבל לא רציתי. עשיתי מילואים עד אמצע שנות ה'80 ובשלב מסוים אמרתי "סטופ ודי". דווקא אז, קבלתי פעם נוספת מילואים. אמרתי: "די - זה כבר עובר כל גבול. בכלל כבר הייתי צריך להשתחרר..". וענו לי: "לא. הגיל שלך כתוב ככה ואם אתה רוצה להשתחרר, תלך למשרד הפנים ותשנה את הגיל...". זו הייתה תזכורת מאד מאוחרת לטעות של אחי, באמרו את שנת לידתי כשרשמו אותנו כילדים עולים כשהגענו ארצה.

ח.ח. - חברות וחתונה

יהודית צעירה ממני בשתי כיתות. תמיד היה הבדל של שנתיים בין הכיתות במעין-צבי כי לא פתחו כיתה בכל שנה. יהודית מכיתת 'מענית', ילידי '45- '46. היא גדלה עם עדנה, נורית, רעיה, מרדכי, דינה, דני ברגר ודני מניב, ועוד.

את החברות "בישלנו" עוד כשהייתי בצבא ב-1961. הקשרים התחילו מהריקודים של שישי בערב בחדר האוכל. היינו רוקדים הרבה ודבר הוביל לדבר. לא הייתי רקדן גדול אבל היו הערבים האלו וזה היה הבילוי. כידוע, לא חייבים לרקוד גם כשבאים, אך יהודית תמיד אהבה ריקודים וריקודי- עם בפרט.

אחרי המסיבות והריקודים היינו יושבים ושרים על הדשא שליד חדר אוכל מתחת לעץ התות הגדול. זה היה הבילוי בשעות הקטנות. "ושם מרקו התחיל איתי" מספרת יהודית ומביעה תמיהה: "אני הייתי 4 שנים מתחתיו, בינינו הייתה כיתה של בנות נחמדות וחתיכות, בכלל לא הבנתי איך הוא הגיע אלי. הוא היה מן הכיתה של הגדולים שכבר התגייסו לצבא וגם לא הסתכלנו עליהם, כי היו לנו הבנים של הכיתה מעלינו. באמת לא הבנתי למה לא הלכת לחפש בנות קרובות יותר בגיל..."

משוחרר צעיר

כשהתחלנו להיות חברים הייתי בשנה הראשונה של הלימודים ברחובות ויהודית בשנה האחרונה של התיכון. אחרי התיכון יהודית הייתה בשנת שירות ב"חטיבת בני הקבוצים של האיחוד" (איחוד הקבוצות והקיבוצים). המרכז של החטיבה היה בתל-אביב, שם נפגשו ה"חטיבונים" בכל יום ראשון ובשאר השבוע הסתובבו בין הקבוצים. האזור שלה היה בצפון, בעמק בית שאן. ככה יצא שכל השנה היא הסתובבה בחטיבה, אני הייתי ברחובות, ונפגשנו – בסופי השבוע בקיבוץ. כשסיימתי את הלימודים ויהודית סיימה את שנת השירות – התחתנו. יהודית עד היום מצטערת שלא התגיסה לצבא, אבל אז, עדיין לא היה מקובל שזוגות יכולים לגור יחד לפני הנישואין. אנחנו בעיקר רצינו להיות יחד ולכן היה לנו דחוף להינשא. מכיוון שיהודית הייתה מבוגרת בכיתה (כזכור, פתחו כיתה בכל שנתיים) ובוגרת שנת שירות, ממילא הייתה מבוגרת יחסית לשאר המתגייסות ובחרה לוותר על השירות הצבאי.

הוריה של יהודית, ארתור וברטל, קבלו אותי טוב מאד, בחיבה ואהבה. לא הרגשתי שום התייחסות מסתייגת למרות שהרקע שלהם היה שונה מאד משל הורי. בסך הכל יהודית ואני גדלנו כמו כל הילדים בקבוץ. יחד כל השנים, והייתי חבר טוב של אחיה דני, בן כיתתי.

שני אירועים מן הילדות חרותים טוב טוב בזיכרוני כמאפיינים את הוריה של יהודית. זה היה כשהייתי בכיתה ה' או ו'. באותה תקופה ההורים שלי כבר קבלו שיכון בכפר סבא. המשפחה שלי גרה בשיכון בבית דו-משפחתי עם חצר גדולה. ליד הבית ניתן לכל משפחה חצי דונם. היה נהוג לעשות לול, ולשתול כמה עצי פרי הדר. באותה תקופה הייתה מדגרה לביצי תרנגולות בקיבוץ וכשבקעו האפרוחים היו ממיינים אותם ומשליכים את הזכרים. יום אחד, לפני שנסעתי לכפר סבא, נכנסתי ובקשתי לקחת כמה "מן הקטנים האלו שלא שומרים" כדי להביא להורי שיגדלו אותם. לא התעמקתי בשאלה אילו אפרוחים יתנו לי, זכרים או נקבות, מה שבא, לא חשוב, שיגדלו ויבשלו אח"כ במרק. ארתור, אביה של יהודית, עבד אז בלול ואמר "אני אסדר לך". הוא אכן סידר זאת. אבל הוא לא לקח מן האפרוחים הקטנים שרק בקעו אלא בחר עבורי מבין הפרגיות, סידר היטב ארגז גדול, עשה בו חורים שיהיה אוורור לפרגיות כשאני

נוסע איתן באוטובוס, ואמר: "תביא להורים. אלו יטילו גם ביצים. זה יהיה יותר טוב"...ככה פשוט, עזרה גדולה בלי לדבר הרבה, ונסעתי להורים באוטובוס עם הארגז והפרגיות.

פעם אחרת, בחנוכה או בפורים, דני, אחיה של יהודית, אמר לי: "בוא איתי, בוא אלי הביתה". הוריו גרו בצריף די קרוב לבית הילדים שלנו. הלכנו והייתה לי הפתעה גדולה! כשבאנו, ראיתי שולחן ערוך ולכל אחד חיכתה צלוחית קטנה של כיבוד עם בוטנים וסוכריות, וגם לי חיכתה אחת. ברטל הכינה לכל אחד מילדיה: דני, יהודית וראובן צלוחית עם כיבוד, והיה גם מסודר לי. איך היא ידעה שאבוא? כנראה שהיא תכננה עם דני...האירוע המשפחתי, קטן וצנוע ככל שהיה, היה אז מאד מיוחד ויוצא דופן, לכן אני זוכר אותו גם אחרי כל כך הרבה שנים. הוריה של יהודית היו מאד משפחתיים, מפרגנים ותומכים.

האחים גרסטל, תחילת שנות ה-60: יהודית, דני וראובן

החתונה

החתונה בקיץ 1965. היה מקובל אז בקיבוץ שמספר זוגות התחתנו באותו הערב. איתנו, באותו הערב, נישאו רונית ושלמה יהל.

החופה נערכה על הדשא ליד חדר אוכל, (שהיה אז הצריף) ויהודית זוכרת את חתימת התנאים בחדר של זאבצ'יק, שהיה בבית האבן הקרוב. החופות במעין צבי נערכו תמיד כדת וכדין, בכבוד גדול למסורת ולרב של זיכרון יעקב, הרב יקותיאל. יהודית זוכרת את התמונה שראתה: מרקו מתקרב עם אביו ועם אביה, ארתור, המוליכים אותו אל החופה. את שמלת הכלה תפרו פנינה שוהם ורות וייל, שהיו "תופרות העילית" של חברות מעין צבי.

אחרי החופה הוזמנו המשפחות ואורחיהן לארוחה חגיגית בחדר האוכל, ואח"כ נערכה מסיבה על "הדשא הגדול" (ממנו נותר היום הדשא הקטן שבין המרכז למרפאה). בדשא נערך טקס והייתה הצגה. נתנו לנו מתנה מן הקבוץ, וחתמנו במגילת הנישואים בספר שהיה אז. ההורים שלי וכל המשפחה באו והתארחו כפי שהיה מקובל אז בקיבוץ.

חלק מסורתי - מקומי בטכס נקרא "שיר הפנטופל" (בגרמנית: נעל הבית) ובו "הדרכה זוגית" לזוג הצעיר. היה "פנטופל" מיוחד, שהיו רושמים עליו את השמות של הזוגות הנישאים והועבר מזוג לזוג. מי שהתחתנו קבלו את המשימה לשמור עליו ולהעבירו עם השיר ועם "חוכמת החיים" של זוג נשוי למי שיתחתנו אחריהם. אצלנו הוא לא נשאר, אולי אצל רונית ושלמה. הוא היה "ציוד שמור" של ועדת תרבות ואולי נשמר בארכיון. ואולי ימצא יום אחד....

החגיגות נמשכו גם ביום למחרת, בו על פי המסורת המקומית הוזמנו לברך את הזוג בבית ההורים, כל חברי הקיבוץ. נוספו אליהם בשמחה חבר טוב של מרקו מן הצבא וחניכים של יהודית מעמק בית שאן – הם פשוט טעו ביום מועד החתונה. הייתה שמחה גדולה ולכבודם נלבשה שנית שמלת החתונה היפה.

חתימתנו בספר הכלולות הראשון (ארכיון מעין צבי)

זוג צעיר בקיבוץ

אחרי החתונה, כזוג צעיר, קבלנו חדר בבית אבן (מבנה הספרייה של היום). לפני כן גרתי בצריף, כמו כל הצעירים. המבנה נראה אז לגמרי אחרת. גרנו בחדר הצפוני בבית האבן שנבנה לרביעייה. היה חדר דרומי ושניים שפנו למזרח. במסדרון בחוץ היה כיור. השירותים הציבוריים היו לא רחוק, ומקלחת ציבורית הייתה ליד המטבח וחדר אוכל מפני ששם היה דוד הקיטור למים חמים. באותה תקופה בנו את הבתים הראשונים של שכונת הקומותיים, השכונה בה אנו גרים גם היום. גרנו בבית האבן שנה או שנתיים, וכששאל נולד עברנו לגור בבית הקומותיים החדש.

מי שילדה אז הייתה לה תקופה קצרה של חופש ואח"כ הייתה צריכה לעבוד שלושה חודשים בניקיון השירותים. ניקיון המקלחות והשירותים הציבוריים שהיו במספר שכונות בקבוץ. היה בתורנות הזו הגיון של הליכה לקראת האימהות, כדי לתת לאימהות הצעירות אפשרות להשלים את יום עבודתן לפי הזמנים הנוחים להן וזמני ההנקה. בבית התינוקות היו סדר ומשמעת. היו שעות קבועות בסדר היום להנקה ולא יכולת להישאר שם שעות. את השעות לשירותים אף אחד לא קבע, וכל אחת יכלה להשלים את יומה כרצונה.

יהודית מספרת כי הייתה באה אל אשל בבוקר, הולכת לעבוד קצת ואח"כ חוזרת אליו לעוד שעה, וכך מתנהלת לפי סדר היום של בית התינוקות. היא לא ראתה פגיעה ולא הייתה בושה או בעיה בתורנות הזו. לא הייתה בעיה גם ביחס לבית התינוקות. לא זכורה לה שום מועקה מכך שאשל נשאר בלילה בבית התינוקות. "ידעתי שבני מוגן ומטופח, שהצוות בבית התינוקות דואג לו".

כל ילדינו גדלו בחינוך המשותף וישנו בלינה המשותפת מגיל אפס. אנחנו עצמנו גדלנו בקבוץ ב'בית הכולל' ואהבנו את הילדות שלנו. היה ברור לנו שככה צריך לגדול ולגדל ילדים. מועקות וקשיים עלו רק מאוחר יותר, לאחר שנפטרו הוריה של יהודית והילדים הגיעו לגיל הגן וביה"ס.

יהודית מוסיפה ומספרת: "אני זוכרת שהיינו קמים מוקדם בשבת בבוקר, ישבנו על המרפסת של בית התינוקות והילדים זחלו שם. באחת השבתות

האלו, בקבוצה של אחת הבנות, ראיתי את מרים בחן באה אל הנכד או הנכדה שהיו בקבוצת הגיל של ילדתי וחשבתי אז שחבל שההורים שלי נפטרו. הורי לא נהנו הרבה מן הנכדים ולנו חסרה תמיכתם."

עם אשל וליאת בתחילת שנות ה-70'

עבודתי ותפקידי בקיבוץ

סיפרתי כבר כי בחרתי בקיבוץ בגיל 9 ואני חושב שזו הייתה אחת ההחלטות החשובות והטובות בחיי. בכל השנים עבדתי והרגשתי שאני עושה למען הקיבוץ, הבית שלי, והקיבוץ עושה בשבילי.

אחד הדברים החשובים שהקיבוץ עשה עבורי היה עוד כשהייתי בצבא. בסוף השירות הייתה אפשרות לשחרור מוקדם, ל"עזרה חקלאית". בקשתי ושחררו אותי חצי שנה לפני המועד כי רציתי וגם קבלתי המלצות טובות. מן הקיבוץ הציעו שאצא לקורס של חקלאות וכלכלה ברחובות. זה היה אולי הקורס השני במקצוע בהרכב זה. באתי לראיון המועמדים והמראיין לא התלהב במיוחד מן הצעיר שלפניו. הוא אמר שזה בכלל לא מיועד לצעירים כמוני אלא לאנשים יותר

מבוגרים שיש להם ניסיון בריכוז ענף והיו כבר מרכזי משק. להביא אליו מישהו צעיר...זה ישנה להם את כל התוכן! הרגשתי ש"זה לא הולך טוב" ופניתי אל אליעזר בן יעקב שעבד אז בתנועה ודוד גרד שהיה מרכז משק, שהם ישכנעו את מי שצריך. אליעזר קצת לחץ, "התחשבנו" בין התנועות על המקום בקורס (הגיע לנו כי היינו מה'איחוד'), שניהם נתנו את המילה שלהם שאני אסתדר - והתקבלתי.

- "פישר", "צוציק" - אמרו עלי - "מה הוא עושה כאן בכלל בלי ניסיון?"

כל האחרים היו יותר מבוגרים אבל מצאתי ביניהם חברים ולמדתי בעניין רב.

אחרי הלימודים ברחובות ידעתי שאהיה מרכז איזשהו ענף. היה אז ניסיון לחזק את ענף הבנות, והיה מקובל שכל מי שמסיים את השרות הצבאי נכנס לשנה לבנות. אני – לא אהבתי את העבודה בבנות, וכשבקשו שאכנס למדגה, נכנסתי למדגה למרות ששנאתי לעבוד עם בעלי חיים.

המדגה היה אז הענף המרכזי בקיבוץ ובאותה תקופה, יוסף שרצר שהיה המקום והאחראי על הענף שנים רבות, עזב אותו והיה צריך לחזק את הענף.

אינני זוכר איך הסתדרתי ומה חשבתי, אבל מועדת העבודה של הקיבוץ ביקשו - והסכמתי. בכל אופן הדגים הם בעלי חיים שותקים, הם לא מקרקרים כל הזמן ולא מציקים. לא תכננתי איזו "קריירה לחיים" אבל לאחר זמן קצר מונית למרכז הענף.

את הבריכות הראשונות בענף של מעין צבי הקימו יוסף שרצר ושלמה נאור. במשך השנים הענף התרחב והתרחב עד שהגענו להיות הקיבוץ הגדול ביותר של מדגה בארץ. היינו ענף מוביל ומרכזי עבור הקיבוץ. עבד איתנו אבו-סלאח. ערבי ששמר על הבריכות וגר בבית בודד על גבעה ב'דיפלה', ליד השפך של נחל דליה. הוא גר שם והיה שומר על הבריכות. הוא מי שאמר לראשונים שצריך לחפור את הבריכות ליד הים. אמנם יש חול אבל קרוב לים המים לא יחלחלו. לפי עצתו חפרו את הבריכות הכי קרובות לים, שנחפרו בחול. אח"כ הוסיפו שם זבל עופות כדי לשפר את האיטום וזה עבד. כל המים של הבריכות היו ממעיינות ה'דיפלה' (הביצה בשפך נחל דליה), מים מליחים שצפים בחול מעל למי הים המלוחים.

כשנכנסתי לענף באמת לא ידעתי כלום על דגים. את רצף העבודה למדתי מן הפנקסים של קופיק. קופיק ומוישה היו שני שכירים שעבדו במשך שנים רבות במדגה. מוישה היה אחראי טכני וקופיק היה עובד עם הצוות ורושם בפנקס בכל יום מה עשו: כמה דגים הוציאו מאיזו בריכה, ולאיזו בריכה הכניסו, ומאין לאן העבירו. כדי ללמוד את הענף עשיתי כמוהו. לרוב מנהל ענף היה יושב במשרד לוקח את הרישומים של קופיק ורושם מסודר על דף, כי חשוב לדעת בכל בריכה אילו דגים יש ובאיזה גודל הם. על סמך זה נותנים אוכל, מוציאים לשיווק, ובונים מעקב גידול. אילו היה אז אקסאל – היה הרבה יותר קל...

חזרתי לפנקסים ולמדתי מתוכם את הרצף ואת התוצאות כדי לקבל את תמונת הגידול ולבנות מעקב מקצועי. למעשה, את כל רישום העבודה ולמידת המקצוע שבמדגה קבלתי מקופיק. למדתי הרבה ונהניתי מן העבודה. היו גם "קטעים" ... למשל בעניין הדגיגים של הבורי.

דגי הבורי משריצים בים ואת הדגיגים לגידול בבריכות תפסו תמיד בחורף. היו יוצאים בלילה ומסיירים בשפכי הנחלים, לאורך החוף. במקומות בהם יש זרימת נחל הנכנסת לים מתרכזים הדגיגים. הדגיגים עולים בשפך מול הזרם אל הנחל ושם היינו תופסים אותם. "יבול" טוב היינו מוציאים בעיקר בירקון, לפני שהזדהם לגמרי. בשפך היו מים חמים שנפלטו ממערכת הקירור של 'רידינג' ושם תפסו די הרבה דגיגים. "לצאת לתפוס בורים" היה שם לפעילות לילה והשכם בבוקר שיש בה קסם ורווחים שונים...לא בהכרח כלכליים. גם יהודית הצטרפה מספר פעמים ללילות עבודה רומנטיים כאלו.

היום האידיאלי לתפיסת דגיגים היה בבוקר שלאחר סערה. היה פעם יום אידיאלי כזה, יום שמש נעים באמצע החורף אחרי סערה חזקה והוצאנו דגיגים מן השפך של נחל דליה, ב"דיפלה". הייתי אחראי על העבודה. עם הצוות עבדו כמובן מוישה וקופיק. נכנסה באותו יום להקה עצומה של דגיגים, זרם של דגיגים ה"מבקשים" שנתפוס אותם. אבל כשהגיעה שעת הצהריים, כל החבר'ה שלנו, הקיבוצניקים, "נפלו להם הכלים מהידיים" והלכו לאכול. מי שנשאר במים היינו מרקו, מוישה וקופיק. מאז אמרתי שהם חברי הקיבוץ הנאמנים ביותר.

בשנים שהתווכחו על "עבודה שכירה בקיבוצים" היה לי ויכוח עם מוישה שבא להטיף לנו מן התנועה. ניסיתי להסביר שיש עובדים שכירים העושים מלאכתם הרבה יותר באהבה מחברי הקיבוץ. את מוישה וקופיק מאד אהבנו והערכנו אותם. אז וגם שנים אחר-כך פירגנו ועזרנו להם בכל הזדמנות.

כעבור ארבע שנים בערך במדגה, הגעתי לריכוז משק. פעם ראשונה ומאתגרת. בתור מרכז ענף ובתור מרכז משק מאד היה חשוב לי שכל דבר יתבצע בדיוק כמו שאני חושב. במשך השנים למדתי "לעגל פינות" אבל אז, בתחילת הדרך, ממש לא התאימה לי חשיבה כזו. נראה היה לי שצריך "לחתוך ישר וברור". זמן, ניסיון ובטחון עצמי - מאפשרים רכות. כשאתה בטוח בעצמך ובדרך אפשר לקבל שניתן להגיע לכל מטרה בדרכים שונות. אפשר ככה, ואפשר שיהיה גם ככה... אבל בהתחלת הדרך הייתה בי קשיחות. קשיחות הנובעת מחוסר בטחון.

בקדנציה הראשונה היו לי שני פרויקטים מרכזיים: הראשון והחשוב בהם היה בניית המאגרים. לא ידעו אז איך לבנות מאגר בצורה נכונה. אצלנו המאגרים נבנו על בסיס של אדמת ביצה, המים חלחלו במהירות ופשוט ברחו. הניסיון הראשון לעשות מאגר גדול היה מאחורי תחנת הרכבת, ממערב למסילה. כבר בנו את מערך המשאבות והצנרת על נחל דליה, ובביצה, ב"דיפלה", זרמו ונאספו המים בכל חורף, אבל לנו להשקיה בקיץ – לא היו. המאגר היה גדול, מילאנו אותו בכמויות ובפרק זמן קצר מאד המים חלחלו ולא נשאר בו כלום. כשנכנסתי לריכוז המשק, החלטנו לבנות מאגרים חדשים. המאגרים 1-2-3 מצפון לכביש המוביל בין הבריכות לים. החלטתי שאורי פיליפס יהיה האחראי על הבניה שלהם, ילמד את הנושא ונשקיע את הכסף כדי לבנות כמו שצריך כדי שהמים לא יחלחלו. אורי השקיע מאמץ, למד ועשה עבודה רצינית מאד. השקענו הרבה והפרויקט הגדול הזה היה מאד מוצלח. כל מערכת המים שהקמנו אז בין הבריכות ולצרכי ההשקיה הייתה מאד מתקדמת והיא אחד הדברים היותר חשובים בהפעלת המדגה.

הנושא השני, שלא אהבתי אז, היה הקמת 'סקופוס' והגדלתו. הרבה דברים סביבו לא נראו לי כהחלטות נכונות. לא אהבתי, אבל הייתי בעמדת מיעוט.

מתברך עם אורי פיליפס

המאגרים שבנינו

בריכוז המשק היה לנו איש מהתנועה שליווה אותנו. באותה תקופה לקראת סיום הקדנציה של 4 שנים, היה צריך לבחור מזכיר לארגון מגדלי - הדגים. "הגווארדיה הוותיקה" של הארגון היו מניר דוד. הם הקימו את הענף בארץ והמדריך שלנו רצה שאני אכנס לשם (זה היה עניין של איזונים או מאבקים בין התנועות הקיבוציות של אז). הכרתי אותם כבר קודם מתפקידי בריכוז הענף במעין-צבי. הסכמתי, נבחרתי והייתי מזכיר הארגון במשך 5 שנים. אחריהן, לפי הנוהל, היו שוב בחירות ונבחרתי פעם שנייה להיות מזכיר הארגון אבל אז הייתה בעיה בקיבוץ ואמרו לי: "תחזור חזרה - להיות מרכז משק". זו הייתה טעות בסיסית... החברים עשו עוול לקודמי ועשו עוול לי. אבל הייתה אספה וקבלו החלטה למרות כל מי שבאו מן הארגון לדבר ולשכנע שזו טעות.

האספה החליטה ואני נכנסתי לקדנציה שניה של ריכוז משק. הנושאים העיקריים בריכוז המשק הם תכנון ודיונים על ענפים שונים שצריך לפתח או צריך לשנות גישה ביחס אליהם. אני לא אהבתי את 'סקופוס' מן ההתחלה. חשבתי שזה לא מפעל שהיה צריך לבנות אצלנו ואינו מקדם אותנו בכיוון הנכון. לא רציתי שישקיעו בו כי לא ראיתי איך המפעל יפרוץ. הוא התבסס על הרבה עבודת ידיים והיו בעיות שונות ביצור. לכן בקשתי מדוד גרד שייקח על עצמו כפרויקט למצוא משהו אחר. לחפש מפעל שיתאים לנו. דוד נסע והביא כמה אפשרויות אבל לצערי, הן לא יצאו לפועל.

המהלך החשוב ביותר בקדנציה זו היה העברת ההודיה מן ההר אל שטחי המשק החקלאי למטה. את ענפי בעלי החיים, הרפת והמדגרה שהיו בשטח 'המחנה' (בתי המגורים, על ההר) כשהיינו ילדים, כבר החליטו לחסל או שהורידו למטה בשנות ה-60'. בשנות ה-70' בנו את סככות ההודיה למעלה על הרכס, ליד המגדל של חברת חשמל. בית האימון לאפרוחים עבור הסככות האלו, היה עדיין בשטח ליד הבתים. בתחילת שנות ה-80' היינו חייבים להוריד את הסככות מן ההר. זיכרון יעקב התפתחה, נבנו שכונות חדשות, הסככות הפריעו לאנשים ובית המשפט הורה לפרק אותן.

היינו צריכים לחסל את ההודיה על ההר והיו לנו זכויות מגדלים. בכל ענף בחקלאות בארץ היו מכסות למגדלים. על ידי המכסות הענף קבע את היקף הגידולים, ונקבע מי יכול לגדל מה. בבנות למשל הגדלנו את השטח ויכולנו לנטוע עוד לאחר שהגענו להסכמה עם אחד הקיבוצים בצפון והעברנו אליהם את המכסה לגידול תרנגולות. עשינו חילופין בהסכמת שני הצדדים וכך יכולנו להרחיב את הענף.

בענף ההודים היינו מחויבים להוריד את הסככות מן ההר ולהחליט מה עושים בזכויות. הייתה בשולי המשק למטה חממת ורדים שלא הצליחה וראיתי את ההזדמנות בניצולה. אמרתי: "בואו נרחיב את ההודיה למטה". הקמנו אז את שותפות 'רמית', היה צוות חדש והשקענו הרבה. הפכנו את החממה להודיה: ללולי גידול ובית אימון. בהמשך מתוך הקשר עם אנשי 'רמית', בנינו עוד סככות בשטח המדגה. חידשנו, השקענו וקידמנו את הענף. ההודיה הצליחה וגדלה אז להיקף גדול מאד.

גם קדנציה זו עברה, ואח"כ רציתי ללמוד תמחירנות. למדתי יום-יומיים בשבוע לאחר העבודה ובינתיים עבדתי במפעל. שוב הגיעו נציגים מן הארגון ואמרו לי:

- "מרקו תחזור. האיש שהיה אחראי על כל המערכת הפיננסית של הארגון יוצא לפנסיה. בבקשה, חזור וקח על עצמך את תפקיד מנהל הכספים של הארגון." זה היה אתגר מעניין ואת זה עשיתי בשמחה.

ממחשב את ריכוז המשק

אינכם יודעים כמה קשה היה להכין תכנית משק או כל תכנית שנתית אז... אבל משזמן שהיה לי PC, הכל השתנה! קלי קלות, יכולתי להכניס את כל הנתונים והההופס.... יש תכנית. אני הייתי בדיוק "בתפר" בין המחשבים בדף או בראש לעובדים במחשבים. אני חושב שהייתי בין הראשונים שעשו תכנית משק בעזרת מחשב.

בשנות ה-60', בקורס ברחובות, לא למדנו לעבוד על מחשבים. למדנו להכיר תכנית. תכנית ראשונה של מיחשוב תכנית משק. אני זוכר שהיא בוצעה בחדר מחשבים ענקי בתל אביב, וכמות הניירת הייתה עצומה. המידע רוכז על סרטים שעשו בהם נקבים וזה היה ממש קשה. הייתי צריך לאסוף את הנתונים ולעשות את הנקבים. להביא למקום בתל אביב בו היו שני מחשבים גדולים בחדר והאיש שעבד עליהם ידע להזין את הסרטים למחשב ולהריץ את התכנית. אחרי כן הייתי צריך לבדוק את הפלט ולתקן פרטים שבהם כנראה הזנתי או הגבלתי לא נכון ולהזין שנית עד שמגיעים לתכנית המאפשרת את הברוטו הגדול ביותר.

כשהייתי במדגה העברתי את רישומי קופיק מהדיווח היומי לטבלאות ידניות שבועיות וחודשיות, ואותן היה צריך להעביר למערכת. כך עבדתי גם בקדנציה הראשונה בריכוז משק. חשוב היה לי להגיש בכל שנה, בראש השנה חוברת של תכנית משק לשנה הבאה וזו הייתה עבודה רבה. התכנית הייתה לשנה האזרחית והייתה צריכה להסתמך על הסיכום של שנה קודמת שממנה לא היו תוצאות, כי היינו עדיין 3 חודשים לפני כן, לפי הלוח העברי. הקיבוץ הדגיש את השנה העברית למרות שהבנקים וכל המערכות מחוץ לנו עבדו תמיד לפי השנה האזרחית. אז לקחתי 3/4 שנה, סיכמתי כשנה ובניתי על פי התוצאות האלו את השנה החדשה. אחד האתגרים היה לעבד את הנתונים כדי לאפשר זאת, ולשמור על דיוקם גם בהמשך.

כשהייתי מזכיר הארגון, הייתי אחראי על כל המערכת הכלכלית של הארגון. על הכספים והנהלת החשבונות ונפגשתי עם רואה חשבון שעשה ביקורת להנהלת חשבונות, הוא הסתכל על מה שאני עושה ואמר:

- "אתם עובדים לא טוב, היום יש מערכת הרבה יותר משוכללת. תלך ללמוד 'לוטוס'. קודם כל תלמד את התוכנה".

הלכתי עם עוד איש מן הארגון, למדנו ועדיין לא ידעתי להפעיל את התוכנה. התחלתי להתעניין מי יודע לעבוד ב'לוטוס' וכך הגעתי למתכנת שעבד בת"א, והיה גר חיפה. שמו יוסי דבש. התקשרתי אליו, למדתי ממנו והפכנו לחברים טובים. מאז ועד היום אנחנו בקשר. בין הקניות הראשונות שעשיתי עבור הארגון הייתה קניית שלושה מחשבי PC. זה עלה הרבה כסף ועשה שינוי גדול.

את המעבר שלמדתי לעשות בארגון מגדלי דגים הבאתי לריכוז משק בפעם השנייה. כבר ידעתי איך לעשות זאת. במחצית השנייה של שנות ה-80' כבר היו מחשבים בקיבוץ והיה אפשר להתחיל לדבר על תכנית משק שעושים בקלות ב-PC. זה היה ממש שינוי גדול.

אבל לא תמיד קבלו דעתי ואת החישובים שהצגתי. הייתה לנו למשל בעיה עם ההלוואות שקבלנו לבניית התוספות לבנייה המשפחתית. לא הייתי נגד הלינה המשפחתית. זה היה מהלך נכון, אבל חשבתי שזו טעות להשקיע בהרחבת הדירות לשם כך. ההחלטה הייתה להרחיב את הדירות הקיימות כדי להתאים אותן, לצרכי הלינה המשפחתית. אני אמרתי: "לא. בכסף שנגייס צריך לבנות דירות חדשות המותאמות ללינה משפחתית כי חסרות לנו דירות. קודם כל נבנה מתאים ונקלוט משפחות חדשות ואח"כ נרחיב את הקיים". לצערי, החברים החליטו אחרת. הפוך. הייתי אחרי הקדנציה השנייה של ריכוז משק וראיתי את הבעיות. ערערתי והערעור לא התקבל. אמרו לי: "כבר החלטנו ואנחנו הולכים עם ההחלטות". השקענו הרבה בתחילת שנות ה-80'. בבניית חדר האוכל, אח"כ בהרחבות לדירות לינה משפחתית ורק אז בבניה חדשה. לא פלא שהיו חסרות דירות רבות למשפחות צעירות ולקליטה. בשנים אלו גם היו מפולת הבנקים והחלטה בכנסת להגבלת ההלוואות לקבוצים תוך חובה לתשלום רטרואקטיבי של כל ההלוואות עם ריבית צמודה. כל אלו הפכו את החובות שלנו לבלון ענק צמוד ומתנפח ששנים רבות עברו עד שנחלצנו ממנו.

בארגון מגדלי דגים

'ארגון מגדלי דגים' הוקם על ידי אנשי ניר דוד הם היו המרכזיים, אנשי הקיבוץ הארצי. הם ייבאו את הקרפיונים הראשונים לארץ וגידלו אותם במים של נחל האסי. כשהקימו את משרד החקלאות הם היו בעלי הניסיון והקימו את היחידה במשרד החקלאות. אחרי שגידול הקרפיונים התפזר בין כל המשקים שהקימו לעצמם ענף מדגה, הקימו את ארגון מגדלי הדגים. מטבע הדברים, כשהתפתחו המשקים הייצור עלה ועלה על הביקוש. כדי לווסת אותו היה צורך לקבוע מכסות, כמו בכל החקלאות. החליטו לקחת תוצאות של שנה מסוימת, לעשות שקילות, לחשב כמה דגים יש לכל קיבוץ באותה שנה וזה יהיה הבסיס למכסה שתהיה לזכותו.

מתי קבעו את השנה? בשנת 4-1963 הייתה התפתחות בהזנת הדגים. בהתחלה האכילו את הדגים רק בגרעינים. גרעיני דורה מיובאים. גידול הדורה בארץ לא היה כל כך מוצלח, ובשנה הזאת התחילו להאכיל בכופתיות גרעינים גרוסים עם תוספת יסודות שיביאו בריאות לדגים. הוקמו מכוני תערובת בהם טחנו גרעינים, ערבבו תוספות וריכזו בכופתיות. הכופתיות נתנו דחיפה גדולה מאד לייצור ואז ראו שיש עודפים. בארגון החליטו לתת שנה אחת בה כל מגדל יגדל כמה ואיך שהוא רוצה, ובסוף השנה יעשו שקילות ויקבעו מכסות כדי לשמור על הענף. זה היה חכם מאד ועשה סדר לפחות ל-20 שנה הבאות.

השנה בה סיימתי ללמוד והגעתי לעבוד במדגה, קבעו שתהיה השנה של השקילות. כל קיבוץ היה צריך לשלוח אדם שיהיה בצוות שבודק ועושה את השקילות למשקים האחרים. שלחו אותי והייתי בשניים מן הקיבוצים בעמק בית שאן. בכדי לשקול ריכזו את כל הדגים בבריכה אחת וביום השקילה, כל כמות ששקלו העבירו לבריכות להמשך הגידול. כך ידעו כמה יש לאותו קיבוץ באותו רגע, ולפי התוצאות קבעו את המכסות. זה היה הניסיון הראשון שלי בארגון.

באותן שנים כל תנועה קיבוצית (היו ארבע: הקבוץ הארצי, הקבוץ המאוחד, איחוד הקבוצות הקבוצים והקיבוץ הדתי) רצתה שהאנשים שלה יהיו "בטופ" של הארגונים המשותפים. מן התנועה שלנו אף אחד לא היה בארגון מגדלי דגים, וכשסיימתי את הקדנציה הראשונה בריכוז המשק, "התלבשו" עלי, לקראת מועד בחירת המזכיר. כבר היה לי ניסיון בענף והייתי חבר במזכירות ובמועצה של הארגון כנציג מעין-צבי. כבר הכירו אותי.

הארגון בעיקרו היה גוף כלכלי שהתעסק בנושאים הכלכליים כגוף מקשר ומאחד של המגדלים. הארגון עסק בידע, בהדרכה של המגדלים ובקביעת המכסות כדי שתהיה לכולם אפשרות הייצור. הארגון למשל ייבא דורה לארץ. הוא ייבא ומכר לקבוצים. הוא העסיק משווקים שקבעו את תכניות העבודה: איזה קיבוץ ישווק בכל שבוע ולאן ישווק את תוצרתו. הארגון עשה את הסדר בין המגדלים, והיה יכול להביא להורדת העלויות בזכות הגודל. למשל את כל המיכלים הגדולים של התערובת הממוקמים בשולי הבריכות, הארגון ייצר עבור המשקים. הוא התקשר עם בעל מלאכה או מפעל גדול וייצר לפי סטנדרט שהתאים גם למילוי וגם לפיזור. הוא היה גוף פיננסי שנבנה ממיסוי באחוזים של הייצור של כל קיבוץ וכך נוצרה קופה שיכולה הייתה לתמוך בכל המערכת.

מזכיר הארגון היה צריך לעסוק בכל תחומי האחריות של הארגון. בשיווק, בהכנה לייצור ובהשקעות לטובת המגדלים. הוא גם היה המקשר בין המגדלים למשרד החקלאות. המדריכים של משרד החקלאות עזרו והדריכו את העובדים במשקים. הארגון היה גוף גדול מאורגן מאד ועבורי היה מעניין מאד כי היה כלכלי, חקלאי, מתקדם ויצר שותפות מאד גדולה בין הרבה משקים. כשהייתי מזכיר הארגון עסקתי בכל הצדדים האלו.

אחרי הקדנציה הראשונה שלי בחרו מזכיר חדש שהיה פחות איש כלכלה ועסק בתחומים האחרים. אז הפרידו את תפקיד המזכיר מאיש הכספים וזה היה התפקיד שבקשו ממני לעשות בתקופה השנייה.

הייתי שותף לכל החלטות ההנהלה, לפעמים קבלו דעתי ולפעמים – לא. לדוגמה כאשר היה דיון על הקמת מפעל עיבוד הדגים 'דג-שאן' מפעל אזורי

של קיבוצי עמק בית שאן. במפעל ינקו ויעבדו את הדגים, יעשו מוצרים שונים לשיווק ומכירה בארץ ובחו"ל. זו הייתה השקעה גדולה מאד והחלטה קשה מאד. אני הייתי בדעה, שאין סיבה שכלל המשקים יתרמו ויקימו מפעל אזורי. היה עדיף לדעתי, לתת ל'תנובה' להקים את המפעל, כי היא גוף הרבה יותר גדול ובעל ניסיון. אבל הקיבוצים בעמק כבר החליטו שהם רוצים בכך והנהלת המפעלים שלהם הודיעה שהמפעל יבנה, אז העדפתי לעשות "שינוי 180°" ולתמוך בהקמת המפעל על ידי הארגון ובמימונו בכדי שיהיה מפעל של הארגון וישרת את כל המשקים ולא רק את הבעלות של עמק בית שאן. כך הוקם המפעל שהיה מרכז לעיבוד הייצור העודף של כל משקי הארגון. זו הייתה החלטה נכונה בסופו של דבר כי השאירה בידינו את הכוח לשליטה ואיזון של השוק ובין המגדלים מכל הארץ.

גם השנים האלו עברו, היו שינויים רבים במשק המדינה ובחקלאות ובסופן של שנים ארוכות בארגון, פרשתי לגמלאות.

ארגון מגדלי הדגים

דברי הפרידה של אנשי הארגון מבטאים את הקשר שבנינו:

מרץ 2018

מקווה

אומרים תמיד שלהיפרד קצת קשה
אולי משום שיש בה, בהפרידה, כל כך הרבה.
במיוחד קשה לומר זאת במילים
כי הלב מוצץ ומתמלא כבר עצמוצית...

נפלה בחלקנו הזכות והצונן לצבור איתך הרבה שנים
ולכן לומר לך שלום, זה קצת עצוב, אבל כך זה תמיד כשנפרדים
לא נשכח אינה אדם מקצועי, ישר, ומסודר אתה בעבודה
עזרת לכל אחד ולכל בעיה מצאת פתרון.
אל קדימה לצעוד מהר
הרי בסוף כל יום שנאמר, מתחיל יום אחר
יום מתוק מדי
בו אדם הובק לאושר וחדש...
וחלקינו שתאום מילים
שליצור שיגרה מצניינת ויוצרת
עם לו- עבודה מאתגרת.

תודה על שהיית בה איתנו
ובהצלחה מכולנו.
להמשך הדרכך נמשיך ונאמר
בהצלחה בכל, עם ביום המחר.
היית ותיסאר לכולנו - חבר יקר!

ועוד בקיבוץ...

בכל השנים שעבדתי בארגון מגדלי דגים הייתי גם בתפקידים ובוועדות שונות של הקיבוץ. ביניהם הייתי המא"ז של הקיבוץ. לפני היה המא"ז קולה, שלמה לוי, וכשנבחרתי למרכז משק היה לי נוח יותר לעשות בעצמי את התפקיד. היו חידושים ושינויים וקישורים חדשים והיו הרבה עניינים של חפיפה בין התפקידים. למשל במלחמת יום כיפור היינו צריכים לדאוג שהקיבוץ והמשק ימשיכו לתפקד. סידרנו כך שבכל ענף ובכל תפקיד, לכל מי שהתגייס היה מחליף מבין הוותיקים. מרכז הענף הצעיר היה בקשר עם החבר הוותיק שהחליף אותו. כך יכולתי גם אני לצאת למילואים לתפקיד שלי והיו במקומי מרכז משק- וולטר וייל והמא"ז – קולה. מאז נשארתי מא"ז.

בשנות ה-90, כאשר היינו לפני מלחמת המפרץ הראשונה, התפקיד היה כרוך בהרבה מאד עבודה שנמשכה גם בשנים הבאות. היה צריך לרכז ולחלק את מסכות האב"כ לכל תושבי הקיבוץ ולכל משפחה לפי הילדים בגילאים השונים. להדריך את כולם ולהתאים להם את המסכות. עד היום שמורה אצלי הטבלה מימי מלחמת המפרץ של כל תושבי הקיבוץ ואיזו מסכה קיבל כל אחד לפי גילו והמיועד לו וזמני החלוקה לפי הגילאים... בדיוק אז למדתי לעבוד באקסאל ותרגלתי ביצירת המטריצה שהייתה מאד שימושית.

היה זמן שהייתי מרכז ועדת מינויים, גם זה היה בשנות ה-90. ועדת מינויים הייתה ועדה חשובה כי היא בעצם הפעילה את כל המערכת. היא פנתה לאנשים שירכזו, ישתתפו או יקימו ועדות ויקדמו עניינים. היה אז קושי לשכנע את האנשים לקבל תפקידים, ואני רציתי לשכנע שזו זכות למלא תפקיד בחברה. אמרתי לעצמי: "אם מישהו מתנגד – לא נצליח לשכנע אותו. אם נבוא לשכנע - נוביל להתנגדות" והיה לי רעיון: "נעקוף את הבעיה מצד אחר. עלינו ליצור מצב שלא נצטרך לבקש אלא לשאול כל אחד למה ירצה להתנדב".

עשיתי מטריצה אחרת באקסאל, של כל החברים, ולכל אחד – אילו תפקידים הוא עשה. היו שניים שקבלו את הגישה ועזרו לי מאד בפעולה: עקיבא לוינסקי ויוסי ישראלי. הם הושיטו לי יד, ויצרנו מאגר מידע שנבנה יחד. לא היה קל

למצוא את הפרטים. חיפשנו ומצאנו ברשימות בעלון, בארכיון, בכל מיני מקומות. זו הייתה הרבה עבודה של איסוף מידע ומיון אבל בסופו של דבר זה עזר לנו מאד. בין האנשים שהיו להם הכי הרבה עמודות הייתי אני. הרבה תפקידים: ממרכז ועדת עבודה ועד המינויים. לפי המידע שהיה לנו, כשבאנו לדבר עם האנשים אמרנו: "אתה כבר עשית את זה ואת זה ואת זה, מה עוד תרצה? מה מתאים עכשיו?"... כך הדיאלוג הוא אחר. את זה עשינו וזה עבד. עד היום המטריצה שמורה אצלי – כל אחד בקיבוץ, מה הוא עשה, אילו תפקידים מילא ולפי זה - מה אפשר להציע לו ועל מה לשוחח.

את השינויים וההפרטות בקיבוץ לא אהבתי. זה היה נגד האופי שלי, על אף שידעתי שזה הכיוון, זה התהליך. אני לא דחפתי ולא קידמתי את זה. עצרתי כמה דברים שהיו שגויים לדעתי, אבל הבנתי שלא הייתה ברירה. הייתי בשלב מסוים בוועדת ביקורת, אך לא באתי לבקר. אם היה נושא ספציפי שעלה, ביקרנו את התהליכים שהובילו אליו. בעיקר חשוב היה לראות שפועלים על פי ההחלטות שקבלנו. זהו מעקב אחרי ביצועי המנהלים, שיפעלו על פי הנהלים שקבענו. המטרה איננה ביקורת אלא לוודא שמבצעים את ההחלטות כלשון וכרוחן. גם את זה עשיתי הרבה שנים.

חושב, ויש לי מה לומר....בכל הועדות, בכל השנים.

סוגר מעגל

כפי שסיפרתי, כבר מעל 70 שנה אני בקיבוץ. אלו היו חיים מלאי פעילות ומעורבות בציבור. בשנים האחרונות אני מתרכז בבית ובמנוחה.

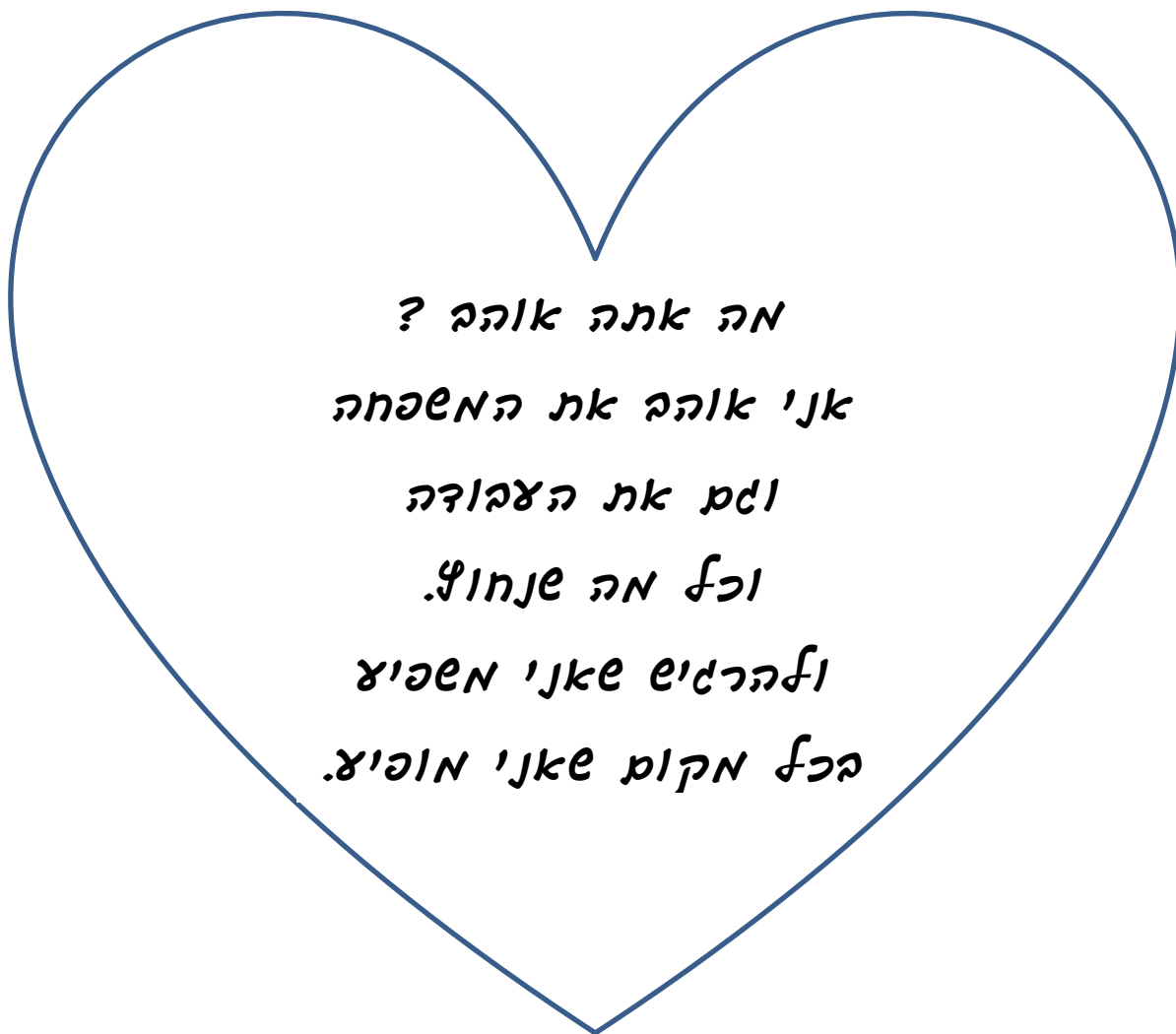
יהודית ואני ממשיכים חיינו יחד ומתמודדים עם הבעיות הרפואיות השונות המגבילות אותנו. אנו נהנים לארח חברים וחברות הבאים לבקר ולשוחח יום-יום, וכמובן – נהנים מביקורי ילדינו והנכדים.

במשפחה הגדולה נוצר מרחק במשך השנים כשכל אחד התרכז בעבודתו ובבניית חייו. הורי נפטרו מזמן וגם אחיי הגדולים. נותרנו הצעירים: אתי, יפה ואני. כעת יש לנו את הפנאי לחדש את הקשרים בינינו.

אני חושב שהעובדה שבשעתו, כשהייתי ילד, הקיבוצים בכלל ומעין צבי במיוחד, היו מוכנים לפתוח את הבית בפני ילדים כמוני, בתקופה הכי קשה וגרועה שהייתה להם, לתת לילדים של אחרים את כל התנאים, ולגדל אותם כמו את הילדים שלהם, זה היה דבר גדול. זו הייתה החוויה שלי כילד ואת ההערכה על כך לא שכחתי כל חי.

חשוב לי שיזכרו זאת הילדים, ואעביר זאת לנכדים ולנכדות, ולנינים שיגיעו, שיהיו נדיבים לאחרים בכל מקום בו יחיו.

מה אתה אלה ?
אני אלה את המשפחה
וכך את הצבא
וכך מה נחוצ.
ולרבים שאני משיב
כך מקום שאני מוכיח.

* מתוך עבודת השורשים של אורטל